

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Harry Cendrowski, James P. Martin, Louis W. Petro, Adam A. Wadecki (szerk.): Private equity – History, Governance, Operations (Magántőke, történet, céggormányzás és működtetés). John Wiley & Sons, 2008; ISBN: 978-0-470-17846-1

A magántőke (eredeti angol kifejezéssel private equity) fogalma a legutóbbi tíz évben vált széles körben használatossá a tőkepiac világában. Tudományos pontossággal megfogalmazott és általánosan el is fogadott definíciója még nem áll a rendelkezésünkre (igaz, ugyanez a helyzet a kockázati tőke jelentéstartalmával is, amelynek még az angol elnevezése sem egységes, hiszen a leginkább használt venture capital mellett olykor ma is felbukkan a kezdeti idők elnevezése, a risk capital). A fogalom jelentése pedig ugyanúgy kettős, mint a kockázati tőkéé: egyaránt jelölik vele a tőkepiaci szereplők meghatározott körét, valamint magát a pénzt – tőkét –, amelyet ezek a vállalkozásokba fektetnek. És akárcsak a kockázati tőke, ez utóbbi jelentéstartalmával a magántőke a tőkepiaci befektetési eszközök egyik osztályát is jelöli (e két osztály természetesen egybe is esik).

A tőkepiaci szereplők meghatározott körét tekintve a magántőke (a kockázati tőke-iparág mintájára nevezik magántőke-iparágnak is) az olyan pénzügyi közvetítők és pénztulajdonosok összefoglaló megnevezése, amelyek, illetve akik közvetlenül – vagy erre létrehozott saját intézményeik útján – fektetnek be vállalatokba. Teszik ezt mindenekelőtt a jelentős és viszonylag gyors tőkenyeresség elérése érdekében, ezért olyan cégekbe fektetnek be, amelyekről azt várják, hogy azok dinamikus növekedést érnek el, és ennek eredményeként jelentősen megnövekszik a tulajdonosok számára képviselt értékük, modern kifejezéssel a belőlük realizálható részvényesi érték. Ezeket a befektetéseket általában olyan üzleti konstrukcióban adják, amelynek révén a továbbiakban társtulajdonosként aktív szerepet játszanak a cég stratégiai irányításában, részvényesi értéke növekedésének elérésében. Értelemszerűen nem tartozik tehát ide a vállalat jegyzett tőkéjéhez képest viszonylag csekély részvénytőke megvásárlása, azaz a szokványos pénzügyi befektetés. Ez utóbbinál a befektetők nem szereznek annyi szavazati jogot, amellyel képesek lennének érdemben befolyásolni a cég irányítását, és nem is törekszenek erre – ez viszont nem a magántőke világa. Nyilvánvaló, hogy ugyanezért nem tartozik ide a pénzügyi befektetések speciális válfaja, a befektetési alapokba történő befektetés sem. Főszabályként szintúgy nem sorolják ide a tőzsdéi befektetéseket, kivéve azokat az eseteket, amikor a befektetés célja olyan mértékű felvásárlás, amellyel a magántőkecég átveszi a felvásárolt vállalat irányítását, vagy legalábbis jogot szerez arra, hogy a továbbiakban a maga érdekei szerint erőteljesen beavatkozhassék a vállalat üzletvitelének, sorsának irányításába. Ennek egyik speciális esete, amikor a felvásárolt céget kivezetik a tőzsdéről, és zártkörűvé alakítják.

A magántőke tevékenységének alapvető eleme, hogy gyakran közvetítő szerepet is betölt a pénzpiacra. Teszi ezt több módon is. Az egyik mód, hogy pénzt gyűjt a piacon a pénztulajdonosoktól kifejezetten arra a célra, hogy azt vállalatokba fektesse, azaz az így gyűjtött források úgy funkcionáljanak, mint eredeti tulajdonosaik tőketípusú befektetései. Másik mód, hogy hiteleket vesz fel a piacon, és kisebb-nagyobb hányadban azokból finanszírozza a befektetéseit. Ezzel a hitelpénzt – igaz, módosított gazdasági és pénzügyi tartalommal – olyan cégekhez is eljuttatja, amelyek maguk nem kapnának hitelt, vagy csak számottevően rosszabb feltételekkel jutnának hozzá, valamint amelyek nem tudnák egyidejűleg finanszírozni növekedést célzó üzletvitelüket, ezt szolgáló fejlesztési programjaikat, és ugyanakkor fizetni a felvett hitelért az adósságszolgálatot.

Mindezekből egyértelműen megmutatkozik, hogy a magántőke lényegében hasonló szerepet tölt be a vállalkozások finanszírozásában és fejlesztésében, mint a kockázati tőke, de az ügyletei szélesebb spektrumot fednek le. Úgy is mondható, hogy az utóbbi a magántőke egyik részhalmaza. Említést érdemel, hogy a szakirodalom egy része az üzleti angyalokat is a magántőke-iparág szereplői közé sorolja, mások viszont nem. Ez a könyv csak rövid említést tesz róluk, mondanivalóját nem terjeszti ki rájuk.

A kockázati tőke tevékenységének spektruma maga is sokat változott az iparág eddigi mintegy fél évszázados működése során. Kezdetben befektetési célpontjait főként a fejlődésük/fejlesztésük korai szakaszában lévő, az igen jó növekedési képesség ígérését mutató cégek, valamint fejlesztési projektek jelentették (ahol az ígéretet természetesen nem a befektetést keresők fogadkozásai vagy prognózisai, hanem a kockázati tőkés elemzései alapulták meg). Az évtizedek során ez alapvetően megváltozott, és a befektetések pénzben mért megoszlásában mindinkább domináns szerepet kapott a már jól jövedelmező cégek további növekedésének és terjeszkedésének finanszírozása, és még inkább a különféle kivásárlási ügyleteké. Ez utóbbi ügylettípusok hasonlóképpen kitüntetett jelentőségűek a magántőke befektetési tevékenységében is. Mindezzel gyorsan és jelentős mértékben nyert teret magának a cégekbe történő befektetések világában, s fontos szereplője és finanszírozója a jó növekedési képességű cégek fejlesztésének. Különösen izgalmas területe, hogy a maga eszközeivel új „életenergiát” tölt „megfáradt” cégekbe is, amelyeket arra érdemesnek ítél – természetesen szintén a maga gazdasági megfontolásai mentén. E kötet előszava pedig hangsúlyosan kiemeli, hogy a magántőke finanszírozza a világ legújabb és legjobb üzleti elképzeléseinek megvalósítását, hogy azok hasznosítása megvalósulhasson a piacon (ami ugyebár magának a nagybetűs INNOVÁCIÓNAK a finanszírozása).

A nyitó fejezet vázolja, hogy a magántőke intézményesítése a modern pénzügyek fejlődésének egyik legfontosabb eleme. Az utóbbi öt évben befektetései 832 milliárd US dollárt tettek ki, és 2007-ben egyedül az USA-ban meghaladták a 100 milliárd dollárt. A jelenlegi (világ)gazdasági problémák ellenére is számos magántőkecég minden korábbit meghaladó mértékben tud tőkét bevonni – olyannyira, hogy a minden idők tíz legnagyobb magántőke-

alapját az utóbbi három évben hozták létre (emlékezzünk: a könyv 2008-as kiadású, onnan számít benne minden ilyen időadat).

E kötet négy témakörbe („modulba”) sorolva 17 fejezetet tartalmaz. A fejezetek szerzői a magántőke-befektetések gyakorlott szakemberei, akik a frontvonalban szerzett tapasztalataikat és azok tanulságait összegezve mutatják be ezt az iparágat, szerepét és működését. Ezek az áttekintések és elemzések ugyanakkor a magántőke tevékenységi területén belül főként a kivásárlásokra és a kockázattőke-típusú ügyletekre összpontosítanak. Foglalkoznak mellettük a magántőke-befektetések más területeivel is, így pl. a mezzanine-finanszírozással, a nyilvánosan működő cégekbe, valamint az alapok alapja konstrukciókba történő magántőke-befektetésekkel is, de ezekkel kevésbé alaposan. Mindezek meghatározó jelentőségű tájékoztatással szolgálnak az ilyen befektetést kereső, annak befogadását mérlegelő cégek tulajdonosainak és vezetőinek is. Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy a magántőke tevékenységében, mind annak pénzügyi közvetítői, mind pedig befektetői szerepében meghatározó jelentőségűek azok a jogi/szabályozási, továbbá intézményi keretek, amelyek közt a cégek ügyleteiket végzik. E kötet szerzői – akiknek a szakmai bemutatását is olvashatjuk benne – alapvetően az USA-beli gyakorlatot mutatják be. Azoknak, akik a könyvből tanultakat tényleges ügyletekben is alkalmazni akarják, természetesen mindig jó előre igen alaposan meg kell vizsgálniuk/vizsgáltatniuk, eltérnek-e ezektől az ő tervezett ügyletük jogi/szabályozási/intézményi keretei.

Könyvük rendeltetését a szerzők három rétegűként határozzák meg, ami egyben a könyv három fő témakörét (és az első három modulját) is jelenti: 1. Adjon áttekintést a magántőke-iparág történetéről. Valójában azonban ez a modul ennél jóval többet is tartalmaz. Részletesen leírja a magántőkecégek működését, beleértve a forrásgyűjtést is. Történeti áttekintést ad az iparág tevékenységéről, továbbá az abban érvényesült trendekről, összességében is, továbbá külön-külön a kivásárlási és a kockázati tőke hadszínterének vonatkozásában. Önálló fejezet szól a vállalatok tőzsdére viteléről (IPO, Initial Public Offering), ami főszabályként a magántőke számára a legkívánatosabb eszköze annak, hogy a befektetésükkel működő vállalatból kivonják pénzüket és annak hozamát. Egy további fejezet a tőkekivonás eszközeként tárgyalja az összeolvadási és felvásárlási (M&A, Mergers&Acquisitions) ügyleteket. 2. Adjon áttekintést arról, hogyan különbözik a cégkormányzás a magántőke részvételével működő cégeknél attól, ahogyan az a nyilvánosan működőknél valósul meg. 3. Adjon betekintést abba, milyen módokon igyekeznek a magántőke átvilágítani a befektetési portfóliójában levő cégek működését és javítani azok hatékonyságát.

Ezekhez csatlakozik a negyedik modul, amely az iparág tevékenységének több fontos kérdéséről kínál tájékoztatást. Ezekből itt az alábbiakat emeljük ki.

Egy fejezet alapos elemzést ad arról, hogy milyen kritériumok alapján tudják a befektetni szándékozók megítélni a magántőkecégeket/-alapokat, és így kiválasztani a számukra leginkább ígéretesnek mutatkozót. Ilyen kritérium pl. hogy milyen iparágra vagy szektorra specializálódott a szóban forgó cég – és specializálódott-e egyáltalán; hogy hogyan alakult

a működése során a teljesítménye. Érdekes ehhez vizsgálni az egyes befektetések pénzügyi sikerének alakulását, ha a cég több alapot is létrehozott, akkor azokét is, s úgyszintén, hogy az idők során hogyan teljesített a cég befektetési portfóliója. A szerzők itt szólnak arról is, a magántőkecég milyen jellemzőit célszerű vizsgálniuk az ilyen befektetést kereső vállalatoknak. Így például: a cég által kiadott befektetési szándéknyilatkozatok hány százalékát tette ki a tényleges befektetések száma? / Elégedettek voltak-e ezzel a céggel azok a vállalatok, amelyekbe befektetett, és korrektnek találták-e ebbéli magatartását? / A befektetést követően voltak-e konfliktusok a felek között, és azok barátságos rendezéssel vagy perrel zárultak? / Dolgozna-e a szóban forgó vállalat a jövőben is ezzel a magántőkecéggel, és ajánlaná-e azt másoknak? Ha jól belegondolunk, ez utóbbi kérdésekre adott válaszok a magántőkecégek olyan jellemzőjére világítanak rá, amely kritikus jelentőségű azok számára is, akik mérlegelik, hogy rábízzák-e a pénzüket. Ez a jellemző az üzleti megbízhatóság. A magántőke-befektetés befogadása nagyon erősen bizalmi kérdés. Aki a pénzt elfogadja, vele elkerülhetetlenül el kell fogadnia azt is, hogy hosszú ideig együtt kell élnie a befektetővel, beleértve ebbe azt is, hogy az utóbbi nemcsak beleláthat, de bele is szólhat a vállalat irányításába, jövőjének, teljesítményének alakításába. Befektetési céllal pénzt tehát csak olyan magántőkecégre érdemes bízni, amelyet befektetőként a jobb vállalatok is elfogadnak.

Az imént vázoltakkal összecsengő kritérium, amelyet a befektetni szándékozónak szintűgy vizsgálnia érdemes, a magántőkecég reputációja, s különösen a vélemény, amelyet róla az iparág szereplői alkotnak. Amint a szerzők is kiemelik – és önmagában is fontos információ erről az iparágról –, a magántőke világa viszonylag kicsiny klub, amelyben a szereplők – befektetők, hitelezők, hivatásos tanácsadók – nagy része ismeri egymást, és sokszoros alkalmuk van megfigyelni és értékelni egymás teljesítményét.

Fontos jellemzője a magántőkecégnek az is, hogy üzletpolitikája szerint milyen mérvű irányítási és ellenőrzési jogokat szerez meg magának a befektetésével működő vállalatoknál. A szerzők kiemelik, hogy sok cég csak úgy fektet be, ha ezzel többségi jogokat kap. Sokan viszont a kockázati tőke „klasszikus” üzletpolitikáját követik, amelynek lényege, hogy kisebbségi jogokat szereznek, amelyek lehetővé teszik az ellenőrzést, bizonyos beavatkozást az irányításba, de azt nem veszik át a vállalat vezetésétől. Ez utóbbi konstrukcióval valósul meg, hogy a magántőke igen jelentős mértékben a vállalat meglévő vezetése képességeinek kiaknázásába fektet be.

E fejezet további része a magántőke ama ügylettípusáról ad áttekintést, amelynél komoly pénzügyi problémákkal küzdő cégekbe fektet be. Ez a típus lényegében azonos a kockázati tőke „megfordítás” (turnaround) ügylettípusával. Fontos kiemelni, hogy a befektetés célja itt a szóban forgó vállalat feljavítása, jövedelemtermelő képességének erőteljes megnövelése. Ez tehát semmiképpen sem azonos a „keselyűbefektetők” tevékenységével.

Az ilyen befektetések kritikus eleme a „kivonulás”, vagyis a befektetett tőkének és hozadékának kivonását lehetővé tevő művelet. Amint arra az első modulnál már utaltunk, ezt a magántőke a befektetésével szerzett üzletrészenek eladásával valósítja meg. Az ilyen

befektetéssel működő vállalatok számára ez többszörösen is fontos tény. Fontos, mert azt jelenti, hogy a befektető nem a vállalatból vonja ki pénzét (főszabályként a gazdasági társaságba történt befektetést amúgy sem lehet így visszavenni), tehát a vállalat tőkehelyzetét az ügylet önmagában nem érinti. Fontos, mert a vállalatnak számolnia kell annak várható bekövetkeztével, hogy a magántőke helyébe más tulajdonos lép, s a továbbiakban azzal kell majd együtt élni. Fontos, mert a vállalat tulajdonosai – esetleg a menedzsmentje is – már a befektetésre vonatkozó szerződés kialakításában igyekezhetnek elővételi jogot vagy opciót szerezni maguknak arra, hogy ők vásárolhassák ki a magántőkét, és ismeretesek olyan konstrukciók is, amelyeknél a magántőke köt ki magának jogot arra, hogy az üzletrészt eladhassa a vállalat többi tulajdonosának. Fontos továbbá azért is, mert vannak a befektetéshez kapcsolódó olyan szerződéses konstrukciók is, amelyekkel *a)* a többi tulajdonos kötelezettséget vállal arra, hogy ha a magántőke eladja az üzletrészt, a vevőnek ők is eladják a magukét (*drag along*), illetve *b)* a magántőke kötelezettséget vállal arra, hogy olyan szerződést köt a vevővel, amely a többi tulajdonosnak is lehetővé teszi, hogy ők is eladhassák a vevőnek a maguk üzletrészt (*tag along*).

Utaltunk rá, hogy főszabályként a tőzsdére vitel számít a kivonulás legkívánatosabb eszközének a magántőke számára. Annyi bizonyos, hogy ezzel tudja a potenciális vevők legszélesebb körének felajánlani üzletrészenek megvételét, és – elvileg – azok versenyztetésével érheti el a legjobb eladási feltételeket. A gyakorlatban azonban az ilyen üzletrészek eladása túlnyomó részben tőzsdén kívül, más szakmai vagy pénzügyi befektetőknek történik. E kötet igen tanulságos fejezete szól a tőzsdére vitel és a befektetőknek közvetlenül történő eladás összevetéséről.

Dr. Osman Péter

* * *

Égen-földön informatika. Az információs társadalom technológiai távlatai. Typotex, 2008; ISBN-13 978-963-2790-24-4

Rendkívül bátor vállalkozás napjainkban felelősségteljes prognózist – vagy akár csak becslést – készíteni arra vonatkozóan, várhatóan hogyan alakulnak az információs társadalom technológiai távlatai. A legutóbbi 60-70 év technikatörténete egyértelműen mutatja, hogy nemcsak a fejlődés sebessége igen nagy ezen a téren, hanem a gyorsulása is, s egyelőre nem váltak közismertté olyan tények, amelyek arra utalnának, hogy ez a trend várhatóan megtörne. A jövőkutatás azonban nemcsak elegáns tudomány, hanem nélkülözhetetlen, így a kutatóknak még ilyen nehéz feltételek között is vállalkozniuk kell a prognózis készítésre. Ennek eredményeit sorakoztatja fel ez a 821 oldalas, tartalmában még inkább hatalmas kötet.

1999 végén rendkívül tanulságos, bár módfelett drága leckét kaptunk abból, milyen óriási szerepet tölt be az informatika életünk szinte minden területén. Ez volt a híres Y2K – más néven millennium bug – probléma, azaz a feltevés, hogy az év végén bekövetkező dátumváltás miatt felborulhat a számítógépek működése, s velük minden, amit e gépek vezérelnek. Szinte világvégéhez közelítő jóslatok jelentek meg, azt felmutatva, hogy mi minden nem működik már a világunkban és az életünkben a számítógépek nélkül. Visszatekintve nem tűnik alaptalannak azt mondanunk, hogy e probléma elfogadtatása zseniális marketing-hadművelet volt, hiszen megteremtettek általa egy igen jelentős új keresletet, jelesül a fenyegető katasztrófa kivédésére alkalmas megoldások iránti igényt, és ügyes piaci szereplők feltehetően nem keveset kerestek ennek kielégítésével. Arra azonban nagyon hasznos volt az egész, hogy tudatosodjon bennünk, milyen riasztó mértékben függünk már az informatika alkalmazásaitól, milyen mélyen beépültek azok a gazdasági, a köz- és a személyes életünkbe. Függsünk pedig azóta is mélyült, aminek példáit szinte vég nélkül sorolhatnánk.

Ha belegondolunk, milyen rövid idő alatt állt elő ez a helyzet, még inkább átérezzük, mekkora tudást és munkát igényel az ebben a kötetben összefogott prognózisok elkészítése. Íme csupán néhány mérföldkő. Az ipari használatra alkalmas tranzisztort 1947-ben találták fel. A hatvanas évek közepén a polgári célú, az akkori csúcstechnikát képviselő IC-elemekben egyetlen elemi áramkör volt centiméteres tokban. '68 táján már tudtuk, hogy a szovjetek is gyártanak ilyet, feltehetően amerikai IC-k alapján, de mi, itteni „civil” fejlesztők ezekről csak a nyugati szakirodalomból tudtunk bármilyen információhoz jutni. A számítógép terem nagyságú volt, a programokat úgy írták, hogy várhatóan lefussanak, mielőtt a gép meghibásodik. Az első polgári felhasználásra könnyen megszerezhető személyi számítógépnek, a Commodore 64-nek a belső memóriája 64 kB volt, a sebessége 1 MHz, a külső tárolója kezdetben szalagos magnó, majd 364 kB kapacitású flopilemez. Pár évtizede még a hagyományos telefonvonal átviteli sáv szélessége 3,4 kHz volt, Budapesten 1999 végén cserélték le az utolsó elektromechanikus (Rotary-rendszerű) telefonközpontot, s a mobiltelefonok megjelenése előtt a kapacitáskorlátok miatt sokan évekig – vagy még hosszabban – vártak arra, hogy bevezessék hozzájuk a telefont. 20-25 éve a zsebszámológépeink túlnyomó része kevéssel tudott többet a négy alapl műveletnél s legfeljebb pár tucat telefonszám tárolásánál. Tegyük ezt a mai infokommunikációs eszközeink és alkalmazásaink mellé, és látjuk, micsoda hihetetlen fejlődés ment végbe pár évtized alatt, s ennek sodrában milyen merész és hatalmas feladat felbecsülni az információs társadalom további technológiai távlatait. Csupán egy – ám szinte hihetetlen – példa a mai lehetőségekből a következő: a T-Mobile üzletszabályzata egyebek közt kimondja, hogy a szolgáltató fenntartja magának a jogot, hogy a nyilvánosan meghirdetett ügyfélszolgálati telefonszámokra érkezett hívásokról az adatvédelmi előírások betartásával hangfelvételt készítsen. A rögzített hanganyagokat a rögzítést követő egy évig tárolja. A beszélgetésről rögzített hanganyagot az előfizetői bejelentések, panaszok kezelése során a hibabehatároló eljárás részeként a tárolási időn belül felhasználhatja. Nos, ahhoz, hogy egy évnyi előfizetői bejelentéseknek nemcsak a tényét, de azok teljes tartalmát

is visszakereshető és minden részletében vizsgálható módon tárolni tudják, elképesztő méretű tárolókapacitás kellhet. A közelmúltban viszont a szerző maga is tapasztalhatta, hogy ez tényleg működik.

A kép teljességéhez az is hozzátartozik, hogy a szakterület több vonatkozásban is kivívtá kimagasló fejlesztései sui generis iparjogvédelmi oltalmi intézményeinek létrehozását, ami szintén jól érzékelteti az ott végbement fejlődés műszaki és gazdasági jelentőségét.

A Nemzeti Hírközlési és Informatikai Tanács 2005-ben indította „Az Információs Társadalom Technológiai Távlatai” projektet, hogy az információs társadalom magyarországi jövőjével kapcsolatos elemző-tervező tevékenységeket az infokommunikációs technológiák előrelátható alakulásáról szóló jövőkép bemutatásával támogassa, különös tekintettel a 2010-es évek Magyarországra várhatóan hatással levő tényezőkre. E kötet az ennek keretében készült tanulmányok 2008-ban aktualizált gyűjteményét tartalmazza, és az információtechnológia – jelen pillanatban előrelátható – jövőjébe, várható hatásaiba enged bepillantást.

Jellemzésül a felvázolt keretfeltételek közül:

- a számítógépek és az adatátviteli vonalak teljesítményei olyan nagyok lesznek, hogy gyakorlatilag már nem korlátozzák a megoldandó feladatok méreteit;
- teljessé válik az eszközök összekapcsolása, és nem lesznek elszigetelten működő számítógépek;
- az információfeldolgozás és az adatátvitel lehetőségei megtestesülnek az emberek környezetének eszközeiben (egyebek közt a háztartási berendezésekben, a járművekben; a különféle érzékelőeszközökben);
- az informatikai rendszerek működése egyre több intelligens vonást mutat;
- a rendszerekben a szolgáltatások különböző fajtáinak előállítása válik meghatározóvá, és a felhasználók egyre inkább szolgáltatásokat vásárolnak, a termékeket pedig csupán azok hordozójának tekintik, és ekként értékelik;
- az infokommunikációs rendszerek fokozott mértékben támogatják az emberek együttműködésének különböző formáit.

Könnyű átlátni, hogy mindezek olyan változásokat hoznak, amelyek révén az informatika a jelenleginél sokkal nagyobb mértékben, közvetlenül és igen erőteljesen betüremkedik mindenki életébe, természetesen a cégekébe, intézményekébe, szervezetekébe is. Ez egyszerre ígéretes és fenyegető, és az informatikát mindenki személyes ügyévé teszi. Ezért e tanulmánykötet mindenkihez szól, aki tudni akarja, a mai ismereteink szerint várhatóan milyen lesz a holnap világa.

A kötet három részre, és az első kettőt összesen kilenc fejezetre osztva 42 tanulmányt tartalmaz. Első része: Általános áttekintés. Fejezetei: A hasznosulási kereslet témakörei / A technológiai kínálat témakörei / Átfogó témakörök. Második rész: Technológiai elemzések. Fejezetei: Alapok / Hírközlés / Végberendezések / Rendszertechnika / Alkalmazási rendszerek / Tartalomkezelés. Harmadik rész: Alkalmazási jövőképek.

Műfaji tévedés lenne akárcsak felsorolnunk a 42 tanulmány címét, s még inkább, ha megkísérelnénk szólni azok tartalmáról. Csupán ízelítőül ragadjuk ki belőlük az alábbiakat: Korlátlan sávszélesség és számítási teljesítmény / Biológia és IT kölcsönhatásai / Nanoelektronika / Plasztronika (a plasztronika fogalma olyan elektronikai és optoelektronikai áramköri elemeket ölel fel, amelyek alapvetően szerves molekulákból épülnek fel; a nanoelektronikával együtt olyan újszerű alkalmazások lehetőségét jelenti, amelyek messze túlhaladnak a merészebb sci-fi-írók jóslatain is) / Az internet jövője / IKT-implantátumok, az ember-számítógép kommunikáció távlatai (az IKT-implantátumok olyan információs és kommunikációs eszközöket jelentenek, amelyek az emberi testbe ültetve működnek) / Személyazonosítási technikák / Közműszerű IT-szolgáltatás / A privát szférát erősítő technológiák / Üzleti intelligencia / Autonóm mobil robotok / A web 2.0 jelenség (és ami mögötte van) / A tartalom-előállítás és -megosztás kollektív módszerei / Intelligens otthon

A komoly, tudományos elemzéseket adó könyvek közreadásában kétségkívül a Typotex az egyik legjobb honi kiadónk. Ezt ez a kötet is fényesen igazolja. S ha e jövőkép némely elemétől csaknem úgy érezzük magunkat, mint egy Augustus-kori római a mai Time Square-en, ezt vegyük inkább ösztönzőnek, mintsem ijesztőnek.

Dr. Osman Péter

* * *

Személyautók: a fejlesztés csúcsmodelljei és kiemelkedő útkeresései

Ron Kimball: Autók – Gördülő elegancia. Geopen Könyvkiadó, 2008;

ISBN: 978-963-9765-43-6

1000 tanulmányautó. Ötletek, fejlesztések, utópiák. Alexandra Kiadó, 2009;

ISBN: 9633708736

Kezdjük azzal: e két kötet – érdekes és hasznos olvasmányként – eltérő műfajt képvisel, s így egymásnak nagyon jó kiegészítői, nem pedig versenytársai.

Az autó minden bizonnyal a XX. század legemblematikusabb iparcikke. A folyamatos innovációk eredményeként rendre megújuló és mindinkább differenciálódó járművek nagyüzemi gyártásuk kezdetétől olyan szerepet töltenek be a társadalomban és a gazdaságban, amely teljes joggal minősíthető korszakalkotónak. Érdekes kérdés, vajon voltaképpen Amerika csinálta-e meg az autót, vagy inkább az autó a modern Amerikát. Még érdekesebb tény, hogy mindkettő igaz. Az automobilt ugyan Európában találták fel – az Alexandra 1000 automobil c. kötetében (az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2007. évi 3. számában szóltunk róla) is olvashatjuk, hogy Karl Benz 1886. január 29-én nyújtotta be szabadalmi bejelentését egyhengeres, négyütemű, elektromos gyújtású, gázmotor üzemű járművére, és

ugyanitt láthatunk egy plakátot, amelyen a Benz & Co. cég szabadalmazott gépjárműként hirdeti termékét. Gazdaságilag életképes ipari termékként, közlekedési eszközként viszont az autó Amerikában indult el világhódító útjára, ott érte el először azt a piaci sikert, ott dolgozták ki az iparszerű előállításához szükséges termelési kultúrának azokat az alapjait és eredményeit, amelyekre alapozva Európa is belevágott az autógyártásba. Amerika mutatta meg elsőként a világnak, hogy létezik, illetve megteremthető az autók iránti tömeges kereslet, ami Európa számára is bizonyította, hogy a nagyüzemi autógyártás sikeres ágazattá válhat. Amerika teremtette meg elsőként a népaútó koncepcióját, és keltette fel viszonylag széles rétegekben az igényt, hogy autójuk legyen.

És mit tett az autó a modern Amerikáért? A tömegesen gyártott autónak nélkülözhetetlen szerepe volt a XX. századi Amerika kialakulásában, gazdaságának és társadalmának e századi fejlődésében. Az 1920-as, '30-as években az autók szinte az amerikai társadalom alapkövét jelentették, és sok tekintetben még ma is így szolgálnak. Vitathatatlan, hogy az autók nélkül megvalósíthatatlan mobilitásnak azóta is létfontosságú szerepe van az amerikai életforma működésében, és ezzel a gazdaságában is. Amíg pedig a piacait nem hódították el a győzedelmes külföldi versenytársak, az autógyártás Amerika egyik kiemelkedően fontos húzóágazata volt, s ottani gazdasági jelentősége még ma is elég nagy ahhoz, hogy a legmagasabb szinten folyjanak csaták arról, vajon a mostani válságban indokolt-e, hogy az ország érdekében az adófizetők pénzéből segítse ki a kormányzat a bajba jutott ágazat legnagyobb cégeit. A győzedelmes autóipar pedig meghódította előbb Európát, majd az egyik áttörő sikerű és főként piachódító erejű exportágazattá vált Japánban, majd Dél-Koreában, s szintúgy meghatározó jelentőségűvé más feltörekvő országokban is. A siker két legfontosabb forrása pedig lényegében mindenütt ugyanaz: egymással karöltve működő, egymást támogató és előrehajtó módszeres, céltudatos innovációs fejlesztés, valamint módszeres, céltudatos marketingmunka.

A fejlesztés csúcsmodelljeiről és kiemelkedő útkereséseiről – két különböző nézőpontból – rendkívüli megragadó erejű áttekintést ad a két különleges album. Akit érdekelnek a különleges autók, az autóipar merész fejlesztései és ezek tükrében az iparág hihetetlenül gazdag technikatörténete, annak mindkettőt olvasnia kell.

Autók – Gördülő elegancia. Mi az üzleti élet egyik leghatásosabb presztízshirdető eszköze? Aligha kétséges, hogy a luxusautó. Csavarva egyet a híres mondáson, az üzleti életben nem elég sikeresnek lenni, annak is kell látszani, cégnek és embernek egyaránt. A sikert és a mögötte álló erőt megjeleníteni – ez az arculat talán leginkább meghatározó jelentőségű gazdasági funkciója. A hatóereje abban rejlik, hogy képes befolyásolni a piac szereplőit azon döntésükben, hogyan ítélik meg azt, akiről az arculat szól – céget, embert –, e megítélésnek pedig nagy szerepe lehet annak eldöntésében, vajon kívánnak-e alapozni a vele való üzleti kapcsolatra. Mert annak a ritka biztonságnak a kivételével, amelyet a sokéves, megállapodott együttműködés adhat, amely már sok próbát kiállt, az üzleti partnerben többé-kevésbé

mindig benne rejlik az ismeretlen kockázata. A piaci szereplőknek a legtöbbször hiányos információk alapján kell dönteniük arról, hogy a lehetséges partnerek közül kivel kössenek üzletet, kivel létesítsenek gazdasági kapcsolatot, bonyodalmak esetén mit várhatnak tőlük, és velük szemben mit tekintsenek elfogadható feltételeknek. Az információhiányból adódó bizonytalanság csökkentése érdekében a mérlegelők gyakorta folyamodnak segítségért az arculatból levonható következtetések felhasználásához, egyebek közt arra vonatkozóan, hogy mennyire sikeres a szóban forgó cég vagy személy. Így vizsgálják azt is, milyen autókkal járnak egy cég képviselői, milyen engedhet meg magának – vagy milyennel becsüli magát – egy üzletember vagy egy cég. Aki azt akarja, hogy sikeresnek tekintsék, ennek megfelelő autót kell választania – ami természetesen a presztízsz elnyerésének, illetve erősítésének csak szükséges, de önmagában messze nem elégséges feltétele.

A személyautók típusainak kialakításában csaknem kezdettől fogva meghatározó szerepet kap a marketingfogantatású választékbővítés, amellyel azok funkciói messze túllépnek a közlekedési és szállítási feladatok ellátásán. Tulajdonosának igényei és lehetőségei szerint az autó a sport, a szórakozás kelléke, életfelfogásának hirdetője, az önkifejezés eszköze – és az önreklámé is, ennek mindenféle értelmében. Az autógyártás mindenkorai élvonalbeli termékei – főként a személyautók terén – az áruvilág legmegbecsültebb darabjai közé tartoznak, s bennük válnak a műszaki alkotások a legkiemelkedőbb presztízsteremtővé mind a társadalmi elitek – és a közéjük törekvők – életében, mind az üzleti világban. Ebben nagy szerepe van annak is, hogy a csúcskategóriájú autók fejlesztői azok megjelenésének kialakításával is igyekeznek minél hatásosabban kiemelni a kocsi rangját, amelynek fénye azután a tulajdonosáét emeli. A magyar könyvkiadásban ennek a legmegragadóbb demonstrációját minden bizonnyal a Geopen Kiadónak ez, a témájához méltóan káprázatos kiállítású albuma kínálja.

Hogyan hirdetik az autók legjobbjai a sikert, miként képesek azt megjeleníteni? A legegyszerűbb válasz erre, hogy tessék végignézni a kocsikat, amelyek ebben az albumban sorakoznak, s a látványuk tökéletes meggyőző erővel mutatja ezt meg mindenkinek, akinek van érzéke a technikai cikkek eleganciája iránt. A látványhoz hozzátartozik – s ezért itt hangsúlyt érdemel – az autók egyik fontos tulajdonsága: a kiemelkedően elegáns külső az egyértelmű ígéretét jelenti annak is, hogy hasonlóképpen kiemelkedően teljesíti a tőle elvárható használati és teljesítményfunkciókat is, azaz technikai és ergonómiai vonatkozásokban is kiváló, nagyjában-egészében csúcsmo­dell. A látvány tehát azt mondja: gyönyörű, nagyon drága, és ezért egészen biztosan csak az igazán sikeresek engedhetik meg maguknak, hogy ilyen kocsival járjanak. Annál is inkább, mert az autó – sajnos – fogyóeszköz. Egy Renoir-festményt boldog tulajdonosa elzárhat a széfjébe, hogy csak kivételes alkalmakkor vegye azt elő, vagy éppen a másolatával helyettesítse. Egy luxusautóval ezt nem tehetjük, így a tulajdonosának a használat kockázatait – és/vagy a biztosítás költségeit – is vállalnia kell, amit szintén nem engedhet meg magának akárki. Egyértelműen megmutatkozik tehát, hogy a luxusautók fontos presztízsfunkciója az is, hogy sugározzék róluk: ezt a kocsit megvenni

nagyon drága, használni pedig igencsak költséges. Az üzleti élethez ugyan hozzátartozik a merész blöff is, ám az ebben sorakozó járműcsodák látványa egytől egyik igen meggyőzően sugallja, hogy akinek ilyen kocsija van, az nem lehet akárki, még csak közepes sem. Nagyon találóan szól erről a kötet bevezetése Kalifornia egyik legdrágább lakókörzetéről, a Beverly Hillsről beszélve: „Az ember nem hajthat végig a Sunset Boulevard-on a 3 millió dollárt érő házával, de ha egy Rolls-Royce volánja mögött ül, mindenki azt feltételezi róla, hogy az egyik 3 milliós villa fenn a hegyekben biztosan az övé.”

Az albumban felsorakoztatott luxusautók bámulatos seregszemléjéből kibontakozik a XX. századi (világ)gazdaság egyik kifejezetten káros vonása is, jelesül, hogy az erőltetetten gyors erkölcsi avulás sokkal gyakoribb termékváltást kényszerít ki, mint amit a termékek technikai avulása indokolna. Különösen erősen érvényesül ez a luxusautók presztízshirdető funkciója tekintetében. Ezeknek tulajdonosuk sikerességét tehát azzal is hirdetniük kell, hogy az láthatóan megengedheti magának, hogy autóját sűrűn a legmodernebb modellel cserélje.

A kötet a legjobban úgy jellemezhető, hogy káprázatosan szép album lélegzetelállítóan szép és különleges autókról. Csaknem egy évszázad csúcsmo­delljeinek legjavát vonultatja fel, a rendkívüli eleganciájú 1923-as Duesenberg túrakocsitól a 2008-as Lamborghini Reventóig, s nincs benne egyetlen darab sem, amelybe ne szeretne bele már első pillantásra bárki, akinek van érzéke a műszaki alkotásokban megjelenő kivételes szépség, olykor merész elegancia s erőt sugárzó látvány iránt. Legfőbb erőssége a képanyaga: a látóteret szinte teljesen betöltő fényképeivel az autói­pári formatervezés csúcsteljesítményeinek válogatott példatára. Ezen túlmenően, mindegyik bemutatott típusról kapunk tömör, de igen tartalmas ismertetést is, amely vázolja létrejöttének történetét, s összefoglalja az autó legfontosabb konstrukciós és alkalmazástechnikai jellemzőit, valamint műszaki adatait.

1000 tanulmányautó – Ötletek, fejlesztések, utópiák. Az autófejlesztés két legizgalmasabb területe kétségkívül a versenyautók, valamint a tanulmányautók készítése. A verseny a legalkalmasabb arra, hogy látványosan bemutassa, hogyan teljesítenek az autók kifejezetten erre kifejlesztett legjobb­jai szélsőségesen feszített követelmények között. Az autógyártók számára tehát a verseny felülmúlhatatlan láttató erejű marketingeszköz annak bemutatására, hogy fejlesztőik milyen rendkívüli teljesítménnyel és menettulajdonságokkal képesek felruházni gyártmányaikat. A versenyen elért győzelmek a szériaautók értékesítésében is hathatós marketingeszközül szolgálnak, két meghatározó módon is. Az egyik, ha a szériaautó imázsát a gyártó hozzákapcsolja a győzedelmes versenyautójáéhoz, mivel ezáltal a típus tulajdonosai méltán érezhetik úgy, hogy az utóbbi dicsfénye az ő kocsijuk rangját, értékét is emeli. Közvetlenebb és valósabb, hogy a gyártók a versenyautóknál bevált, azok sikere által igazolt megoldásokat felhasználják a szériaautók fejlesztésében, s ezt azután kellőképpen tudatosítják is a közönségben.

Az Alexandra kötete adós marad a tanulmányautó fogalmának meghatározásával, a benne felsorakoztatott ezer példa viszont ékesen szól erről: egyedi fejlesztésű példányok, amelyeket a szárnyaló alkotói képzelet és a gyártó ambíciója hoz létre, gyakran a lehetőségek határait feszegetve, s fejlesztve ezzel a technika állását is. A fejlesztők számára a tanulmányautó létrehozása arra szolgál – túl azon, hogy megmutassák a maguk kiemelkedő tehetségét –, hogy megtalálják a továbblépés legjobb útjait-módjait, konstrukciós, formatervezési és technológiai megoldásait. A gyártók számára a kézenfekvőn – a versenyben maradáshoz, lehetőleg előbbre lépéshez szükséges új típus kifejlesztése – túl nem kevésbé arra is, hogy a tanulmányautóval felhívják magukra a figyelmet, kiemeljék vezető pozíciójukat az iparágban. E kötet bevezetőjében olvashatjuk, hogy a Benz 1911-ben mutatta be egyedi tanulmányautóját, amelynek teljesítménye a világrekordot jelentő 200 lóerő volt, végsebessége 228 km/h, és ezzel világszerte magára vonta a figyelmet. Ilyen értelemben tehát a tanulmányautó kimagasló reklámeszköz is, amit igencsak látványosan igazolnak az autókiállítások. Az Alexandra Tanulmányautók – Az 1930-as évektől napjainkig c. korábbi kötete (2003) megfogalmazásában „a tanulmányautók olyan álommasinák, amelyeket látva reméljük, hogy egyszer a gépjárművek jövőjének számunkra is kézzelfogható elemeivé válnak. Ezek a jövő autói, pontosabban azé a jövőé, amelyet ma képzelünk el, a technika ma ismert állása alapján. Sok tekintetben a tanulmányok hajtóerejét az új technológiák adják. Mások szerint a tanulmányautók háromdimenziós, kerekeken guruló kérdőjelek, amelyek azt a kérdést feszegetik, hogy 'mi történne, ha?' A tanulmányautók sokszor nem is a nagyközönség lenyűgözésére készülnek, hanem magát a vállalatot hivatottak inspirálni. Képesek arra is, hogy egész autógyártó vállalatokat mozgósítsanak a tanulmányokat jellemző forradalmi szemlélet által.” Ez a megállapítás csak még inkább kiemeli a tanulmányautók hajtóerő szerepét az innovációs fejlesztésben, amely már a kezdetektől hatott. Az említett korábbi Tanulmányautók c. kötetben olvashatjuk, hogy a Benz 1911-es csúcsmo­delljét követően a konkurens gyártók is igyekeztek hasonlóan sikeres, világcsúcsokat elérő autókat készíteni, hogy ezzel is magukra vonják a figyelmet.

A számítógépes tervezés eljövete­léig a tanulmányautók az autóipari innovációban a laboratóriumi megvalósítás csúcsait jelentették. Különösebb fenntartás nélkül megkockáz­ tatható, hogy a mind többre képes informatika, a számítógépes szimulációk segítségével történő vizsgálatok és tesztlé­sek sem lesznek képesek kiszorítani a tanulmányautók építését, legalábbis nem abban a szerepükben, hogy az ezekkel a káprázatos, különleges vagy éppen futurisztikus, netán bizarr jószágokkal való testközeli találkozás semmilyen ma ismert informatikai eszközzel sem pótolható élményt nyújt az autófejlesztés eredményei iránt érdeklődőknek.

1000 tanulmányautó bemutatása összesen 336 oldalon: az Alexandra kitűnő „1000-es” sorozatának többi darabjához hasonlóan ez a kötet is a kiemelkedő típusok – vagy itt inkább példányok (hiszen egyedi darabokról szól) – igen érdekes, tanulságos, látványos katalógusaként jellemezhető. A szerkesztés a kötetet négy fejezetre osztja, s mindegyik egy rövid,

tematikus fogantatású bevezetővel indul: USA: A bemutatóautóktól a kutatási tanulmányokig / Európa: Tanulmányautó – több mint egy széria előfutára / Japán: Holnap és holnapután – trendek és érdekességek / A világ többi része – a globális együttműködés jövője. A fejezeteken belül az autók ezúttal is a márkanevek betűrendjében követik egymást (aminek kétségtelen hátránya, hogy a kötetből így sokkal kevésbé bontakozik ki a fejlődés időbeli folyamata). Ezer fénykép, sokuk csodálatos, némelyik kissé sematikus, és minden bemutatott példányról a legfontosabb adatok, továbbá pár mondatos, tömör jellemzés. Technikatörténetnek is kiváló összeállítás.

Dr. Osman Péter